

Kunnen we onszelf voeden?

Zolang de wereldhandel soepel verloopt, lijkt de voedselvoorziening in Nederland en Europa een vanzelfsprekendheid. Maar voor ons dagelijkse menu kunnen we niet zonder import van onder meer soja, energie, fosfaat en kalium.

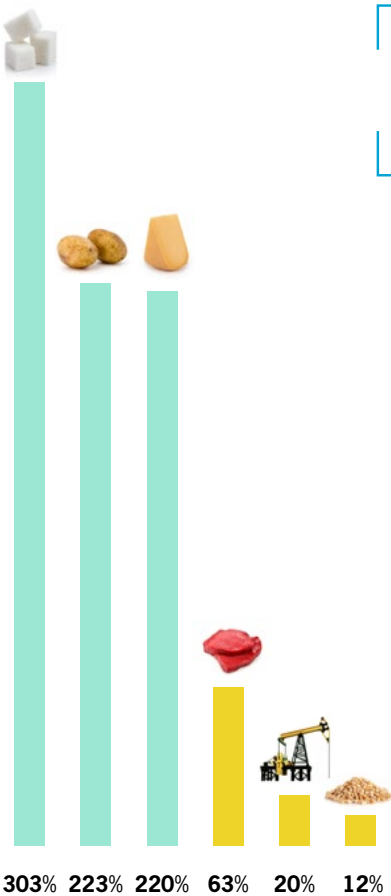
TEKST KOEN JANSSEN ILLUSTRATIE PETRA SIEBELINK

M isoogsten door klimaatverandering en belemmeringen in de internationale handel leiden steeds meer tot vragen over de beschikbaarheid van grondstoffen en energie in Nederland en Europa. En in hoeverre kunnen we eigenlijk zelfstandig voldoende produceren om alle inwoners van gezond voedsel te voorzien? ‘Tien tot twintig jaar geleden speelde dit thema veel minder’, stelt Bart de Steenhuijsen Piters, die bij Wageningen Social & Economic Research onderzoek doet naar de transformatie van voedselsystemen. ‘Toen was er een algeheel geloof dat de liberalisering van de wereldhandel alle voedselproblemen wel zou oplossen. Maar de prioriteiten van wetenschappers en beleidsmakers zijn flink opgeschoven, en veel sneller dan je zou verwachten. De weerbaarheid van het voedselsysteem is nu een doel op zich geworden.’ Die verschuiving heeft verschillende oorzaken, waaronder de coronapandemie, de Russische invasie van Oekraïne in 2022 en het handelsconflict met de Verenigde Staten. De Steenhuijsen Piters: ‘Beleidsmakers zien dat voedsel steeds meer strategisch wordt gebruikt en in conflicten zelfs als wapen wordt ingezet.’ Er wordt zelfs weer gesproken over het aanleggen van

voedselvoorraden, die in de loop van de tijd juist waren afgeschaald. ‘India is een van de laatste landen waar de overheid grote hoeveelheden granen en rijst in voorraad heeft. Westerse economen en beleidsmakers deden daar altijd een beetje neerbuigend over, maar tegenwoordig kijken ze daar met meer begrip naar.’

ANDER MENU

In een studie uit 2013 concludeerden Wageningse onderzoekers dat de Nederlandse landbouw de destijds 17 miljoen inwoners zou kunnen voeden. Zij zouden 2.000 kilocalorieën per dag kunnen consumeren, afkomstig van een variëteit aan plantaardige en dierlijke producten. Dat zou wel ingrijpende aanpassingen vergen in de productie van ons voedsel en in ons dieet. Tropische producten zoals koffie, bananen en avocado’s zouden logischerwijs helemaal uit het menu verdwijnen. Nederland produceert verder relatief weinig granen en veel aardappelen, dus we zouden ook minder brood eten en meer aardappelen. Varkensvlees zou deels vervangen worden door eieren en kip, omdat de productie van kippenvlees minder landbouwgrond kost dan het produceren van dezelfde voedingswaarde aan varkensvlees. ➤

Zelfvoorzieningsgraad in Nederland in procenten.

‘Om autonoom te opereren, moet de afhankelijkheid van energie-import omlaag’

68 Procent van het EU-gebruik van fosfaat komt van buiten de Unie

In de Staat van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur – een jaarlijkse publicatie op basis van Wageningen onderzoek van het ministerie van LVVN met kerncijfers over de Nederlandse landbouw en voedselproductie – wordt de Nederlandse zelfvoorzieningsgraad van de belangrijkste landbouwproducten berekend. Dit percentage geeft aan welk deel van de binnenlandse consumptie in het land zelf wordt geproduceerd. Voor aardappelen ligt de zelfvoorzieningsgraad bijvoorbeeld op 223 procent, wat betekent dat Nederland ruim twee keer zoveel aardappelen produceert als nodig is voor binnenlands gebruik. Het grootste deel van de oogst gaat naar het buitenland. Voor suiker ligt het percentage nog hoger: 303 procent, drie keer meer dan nodig is. Nederland is ook meer dan zelfvoorzienend voor zuivel en varkens-, pluimvee- en schapenvlees. Van andere agrarische producten produceert Nederland juist te weinig om volledig in het binnenlands gebruik te voorzien. Zo is de zelfvoorzieningsgraad van tarwe (23 procent) en gerst (11 procent) laag. Deze granen worden grotendeels geïmporteerd, vooral uit Frankrijk en Duitsland. Ook voor rundvlees (63 procent) is Nederland niet zelfvoorzienend. Maar dat is niet het hele verhaal. Want voor een deel van de voedselproductie is Nederland afhankelijk van de import van grondstoffen. ‘We hebben te maken met meerdere afhankelijkheden’, schetst Petra Berkhout, agrarisch econoom bij Wageningen Social & Economic Research. Zo importeert Nederland meer dan 4 miljoen ton soja per jaar uit onder meer Brazilië en de Verenigde Staten. Soja is een essentieel onderdeel van het dieet van vooral jonge landbouwdieren, vanwege het hoge eiwitgehalte en de optimale samenstelling van aminozuren. Het vervangen van soja door alternatieve gewassen zou ten koste gaan van de efficiëntie van de landbouwproductie.

EUROPESE VOEDSELAUTONOMIE

Met het oog op misoogsten vanwege klimaatverandering, tijdelijke tekorten van producten als gevolg van stremmingen in de handel en zorgen over de beschikbaarheid van voldoende energie, publiceerde Berkhout met Wageningse collega’s in 2024 een rapport over de factoren die van invloed zijn op de Europese voedsel-

autonomie; ‘op de mogelijkheid van de EU om voldoende voedsel te produceren of via handel te verkrijgen’. Zo is een deel van de Europese vleesproductie in de huidige situatie afhankelijk van de import van soja en andere eiwitrijke gewassen en oliehoudende zaden zoals koolzaad en zonnebloempitten. De Europese zelfvoorzieningsgraad van eiwitrijke gewassen bedraagt 82 procent, die van oliezaden ligt op 64 procent. Om zelfstandig alle landbouwhuisdieren te kunnen voeden zou Europa meer van dit soort gewassen moeten telen. Berkhout: ‘Oliehoudende zaden zoals lijnzaad kun je prima verbouwen in de EU, maar die verliezen het tot nu toe altijd van het goedkopere, eiwitrijke soja. Dan zou je de hele keten anders moeten inrichten.’ De Europese Unie is verder voor bijna twee derde van haar totale energiegebruik afhankelijk van import. Voor Nederland lag dit percentage in 2022 zelfs op 80 procent. Ook de agrarische sector kan niet zonder de invoer van fossiele brandstoffen, zowel voor direct gebruik, bijvoorbeeld diesel voor landbouwvoertuigen, als voor indirecte toepassingen zoals de productie van kunstmest. Dat geldt ook voor de rest van de voedselketen, tot aan de supermarkt toe. Dit maakt de sector kwetsbaar voor prijschommelingen en geopolitieke ontwikkelingen. Berkhout: ‘Als Europa autonoom wil opereren, zal deze afhankelijkheid omlaag moeten. Dan krijg je een discussie over de mix van zonne-, wind- en kernenergie.’ Verder richt de EU zich op de opslag van energie met bijvoorbeeld batterijen of waterstof, en op elektrificatie: voertuigen en systemen die draaien op elektriciteit in plaats van fossiele brandstoffen.

FOSFAAT

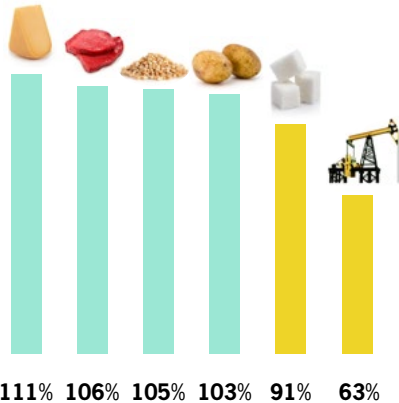
Europese boeren zijn voor een groot deel afhankelijk van de import van grondstoffen voor de productie van kunstmest. Hierbij gaat het vooral om kalium en fosfaat. In 2022 kwam 68 procent van het totale EU-gebruik van fosfaat van buiten de Unie, grotendeels uit Marokko en Rusland. Voor kalium, dat met name uit Rusland en Belarus wordt gehaald, lag dit percentage op 32 procent. Er zijn wel mogelijkheden om die grondstoffen te recyclen, aldus Berkhout. ‘We spoelen nu heel veel nutriënten weg in het riool. Daar is nog een wereld te winnen.’ Om de Europese onafhankelijkheid op het gebied van

voedsel te vergroten, zou het beleid ook moeten veranderen, vindt De Steenhuijsen Piters. ‘Het Europese landbouwbeleid is nog te uniform. Waar het al kan binnen Europees beleid, moeten nationale overheden meer rekening houden met regionale verschillen. Voor boeren in Friesland kun je specifiek beleid voeren dan voor boeren in de Achterhoek, die geholpen moeten worden met het beheren van de waterstand. En dan kunnen we ook meer gaan nadenken over wat je waar wil produceren. In het Westland kan bijvoorbeeld zeer intensieve landbouw mogelijk blijven, terwijl je in andere gebieden kiest voor meer natuurinclusieve vormen van landbouw. Uiteindelijk versterk je de weerbaarheid van het voedselsysteem juist door regionaliteit en diversiteit te stimuleren, want die leiden tot risicospreiding. Zo kan het effect van een schok beter worden opgevangen.’

DIERLIJKE EIWITTEN

‘Als je streeft naar voedselautonomie moet je afhankelijkheid van internationale handel in ieder geval niet groter worden’, aldus Berkhout. ‘De overheid kan allerlei dingen doen om het Europese voedselsysteem weerbaarder te maken. Bijvoorbeeld door belasting te heffen op dierlijke eiwitten, maar dat ligt politiek heel gevoelig. Ik denk dat de markt eerder gaat inspelen op veranderingen dan de overheid. Bedrijven in de hele keten, van veevoerb企业n tot aardappelverwerkers en supermarkten, weten natuurlijk ook wat er speelt in de wereld. Die willen ervoor zorgen dat de aanvoer van hun grondstoffen de komende jaren gegarandeerd is, bijvoorbeeld door veredeling, of door hun productie te verleggen naar andere gebieden, dat soort stappen.’ En er is nog een andere, bredere strategie om de Europese voedselautonomie te versterken: het veranderen van consumptiepatronen. Minder consumeren in plaats van meer produceren in Europa. Petra Berkhout ziet dat wel zitten: ‘Minder energie gebruiken, minder kleren kopen, voedselverspilling tegengaan. Minder dierlijke en meer plantaardige eiwitten eten. Dan hoeven we ook niet zoveel veevoer te importeren.’ ■

www.wur.nl/voedselautonomie

Zelfvoorzieningsgraad in de EU in procenten.

